

نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران

محمد شاه‌محمدی^۱ | سید داوود فاطمی^۲

چکیده

همگام با پیشرفت فناوری‌ها، پیچیده‌شدن جنگ‌ها نیز امری طبیعی است. جنگ شناختی، پدیده‌ای نوین در علوم شناختی و راهبردی و به‌عنوان بُعد پنجم جنگ تعریف می‌شود که انسان امروزی با استفاده از آن، سعی می‌کند با کمترین هزینه، بیشترین مطلوبیت‌های راهبردی را به‌دست آورد یکی از صحنه‌های این جنگ را می‌توان در بحران‌های سال‌های اخیر در ج.ا.ایران بخصوص از بحران سال ۷۸ به بعد مشاهده نمود. پژوهش حاضر با هدف «تبیین نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران» نگارش شده است. همچنین محقق تلاش دارد به پرسش اصلی پژوهش: نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در ج.ا.ایران چیست پاسخ دهد. این تحقیق از نوع کاربردی و توسعه‌ای و با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و گردآوری اطلاعات به‌صورت ترکیبی (کمی و کیفی) بوده که با استفاده از روش تحلیل-محتوا در بخش کیفی و روش آماری در بخش کمی تحلیل گردیده است جامعه آماری این پژوهش در بخش کمی ۶۰ صاحب نظر و در بخش کیفی از روش گلوله برفی تا اشباع نظری که با ۱۰ صاحب نظریه اشباع رسید می‌باشد. برخی نتایج از پژوهش حاضر، نتایج مطالعات گوناگون نشان می‌دهند بحران‌های اجتماعی در جوامع گوناگون یکسان نبوده و تحت تأثیر متغیرهای کلانی چون عوامل درونی کشورها، مثل آستانه تحمل مردم و عوامل بیرونی مثل دخالت دولت‌های مخالف بوده و در اساس عملی پیچیده و تا حد زیادی زمینه‌محور و حاصل نظام ادراکی نخبگان، سلبیتی‌ها و سایر اقشار مردم کشورها می‌باشد. در این مقاله تلاش شد تا با نگاهی به بحران‌های اجتماعی دهه‌های گذشته در ایران، مشخصه‌ها و نقش متغیرهای جنگ شناختی مؤثر بر این بحران‌های شناسایی و معرفی گردند.

کلمات کلیدی: جنگ ترکیبی، جنگ شناختی، بحران، بحران اجتماعی، جمهوری اسلامی ایران

شماره ۱(۱)

سال ۱

فصل تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

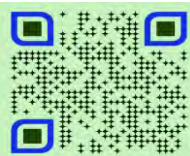
تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۵/۲۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۶/۱۴

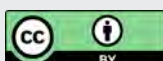
صص: ۷۶-۱۰۵

^۱ استادیار، جامعه‌شناسی سیاسی، گروه امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

m.shahmohammadi@sndu.ac.ir

^۲ دانش آموخته دکتری علوم سیاسی و امنیت ملی fatemisd95@gmail.com

مقدمه

جنگ؛ یکی از پیچیده‌ترین پدیده‌های اجتماعی است که جوامع را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد و تأثیر آن کلیه‌ی نظام‌ها، خرده نظام‌ها و نهادهای اجتماعی را در برمی‌گیرد. جنگ، از مفاهیم بنیادین علوم سیاسی، نظامی و دفاعی است که از نظر شکل، محتوا و گستردگی در دوره‌های مختلف، تغییرات بنیادینی داشته و اندیشمندان نظامی براساس مبانی فکری خود، این تغییرات را در قالب انواع مختلف نسل‌بندی جنگ‌ها ارائه نموده‌اند.

تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از جنگ‌ها در طول تاریخ انجام شده است. برای مثال، تقسیم جنگ‌ها به انواع مختلفی از نظر حوزه‌ی جغرافیایی، ملیت‌های درگیر، معنا، اهداف و ابزارها از این جمله‌اند. ناتو در سال ۲۰۲۰، پنج حوزه‌ی جنگ را برای دشمنان آمریکا تعریف کرد که عبارت‌اند از: زمین، هوا، دریا، فضا و فضای سایبری که بخشی از حوزه‌ی اخیراً را جنگ شناختی نام گذارده‌اند و به شدت در آن متمرکزند. هم‌اکنون، جنگ شناختی^۱ یکی از داغ‌ترین موضوعات پژوهشی ناتو و هم‌پیمانان نظامی آن‌هاست (Du Cluzel, 2021). جنگ شناختی؛ مهم‌ترین عرصه‌ی جنگ ترکیبی است که در جنگ‌های نوین به عنوان یکی از رویکردهای مطرح در زمینه‌ی جنگ تکاملی یاد می‌شود.

بحران‌ها می‌توانند در زمینه‌های بسیار متفاوت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... بروز نموده و در سه گروه عمده اجتماعی، سیاسی و امنیتی طبقه‌بندی شوند. به دلیل ماهیت پویایی که این سه گروه عمده دارند، امکان تغییر شکل^۲، محتوی^۳ و کانون^۴ هر یک از آن‌ها به دیگری وجود داشته و با فعال شدن مجموعه‌ای از متغیرهای تأثیرگذار این روند به انجام می‌رسد. در پژوهش بحث پیرامون بحران اجتماعی است این نوع بحران ممکن است به دلیل عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی یا فرهنگی رخ دهد و منجر به افزایش فقر، بیکاری، تضییع فرصت‌های آموزش و بهداشت، نارضایتی عمومی، تظاهرات جمعی و در بعضی موارد حتی خشونت و ناامنی شود. بحران اجتماعی در ایران نیز به وضعیت‌هایی اشاره دارد که تأثیرات گسترده‌ای را در سطح اجتماعی و سیاسی دارند فرایند فعال شدن بحران‌های اجتماعی بستگی به مجموعه‌ای از متغیرهای زمینه‌ای داخلی و تأثیرگذار خارجی دارد که به تنهایی و در ترکیب با یک‌دیگر مسیر این تغییر و تحولات را مشخص می‌نمایند.

¹ Cognitive warfare

² Form

³ Content

⁴ Focus

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا و صهیونیسم به دلیل از دست دادن منافع حیاتی خود در منطقه، برای جبران شکست‌های خود و جلوگیری از نشر انقلاب اسلامی به سایر کشورهای از ابتدا به دنبال محدودسازی، محروم سازی، ناکارآمدی و براندازی آن به شیوه‌های مختلف در اشکال سخت، نیمه سخت و نرم بوده است. دشمن در جنگ‌های سخت و نیمه سخت در عمل نتوانست خدشه‌ای بر وحدت و یکپارچگی ملت ایران وارد کند، اما در جنگ نرم که در قالب جنگ‌های فرهنگی و اجتماعی و نفوذ در ارکان و ساختارهای نظام بوده است، متأسفانه نتایجی را به دست آورده است.

موضوع جنگ شناختی در عرصه‌ی مسائل جامعه یکی از نقاط مورد بحث و چالش برانگیز در جامعه‌ی جهانی و ایران بوده است. امروزه، تکنیک‌های جنگ شناختی چنان اهمیت یافته است که بدون توجه به آن‌ها، این روند به فروپاشی و پایان حیات سیاسی کشورها منجر می‌شود. جنگ شناختی به عنوان یک جنگ پیچیده و چند لایه در جهان معاصر است به عنوان مؤلفه‌ی مهم امنیت ملی در نزاع میان کشورها و گروه‌های مخالف تبدیل شده است.

در باب اهمیت جنگ‌های ترکیبی و شناختی، مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) می‌فرمایند: «امروز جنگ‌های دنیا، جنگ‌های ترکیبی است. جنگ سخت و جنگ نرم و جنگ فکری و جنگ فرهنگی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و جنگ شناختی و امثال این‌ها با هم دیگر مایه‌ی تهاجم به یک ملت یا یک کشور است. بازی‌های جنگ بایستی بتواند همه‌ی این لایه‌ها را با شیوه‌های نو، با شیوه‌های روزآمد، ان شاء الله تأمین کند» (Khamenei, 2022).

در چند سال اخیر کشور در گیر بحران‌های مختلفی از جمله در سال‌های ۸۸، ۹۶، ۹۸ و ۱۴۰۱ در حوزه اجتماعی گردیده است که عامل رسانه در تهیج و تحریک مردم بسیار مؤثر بوده است که در این زمینه به نظر می‌رسد افرادی که در این بحران‌ها دخالت نموده‌اند تحت تأثیر جنگ شناختی دشمن قرار گرفته‌اند اگر به تحرکات رسانه‌های معاند و شبکه‌های اجتماعی در ایام بحران‌ها نگاهی بیندازیم مشاهده مشاهده می‌گردد تمام اقدامات آن‌ها در راستای ابهام آفرینی و عوض کردن جای حق و باطل بوده است.

تأثیر جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در ایران را در دهه‌های سوم، چهارم و پنجم شاهد بوده‌ایم که شدیدترین آن در سال ۱۴۰۱ باعث نارضایتی عمومی، تظاهرات، اعتراضات و حتی انفجار بحران‌های اجتماعی شد. بنابراین بحران‌های اجتماعی گسترده‌ای که در سال‌های اخیر در ایران شکل گرفت از منظر نقش جنگ شناختی قابل مطالعه و بررسی می‌باشد. بی‌ثباتی ممکن است

با ایجاد سردرگمی در میان توده‌ی مردم جامعه انجام شود که این شرایط می‌تواند به بحران اجتماعی تبدیل گردد؛ لذا تلاش پژوهشگر در تحقیق حاضر، این است که نقش جنگ شناختی را در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی و مطالعه قرار دهد. اهمیت و ضرورت این پژوهش در عرصه‌ی جنگ شناختی از حیث کمک به شناخت نظری و راهبردی حوزه‌ی جنگ شناختی، تعیین ابعاد و زوایای بحران‌های اجتماعی در ایران تحت تأثیر جنگ شناختی و ضرورت آن نبود آشنایی با جنگ شناختی دشمن امکان مقابله با آن را مشکل می‌کند، عدم تبیین جنگ شناختی امکان تأخیر در پیشگیری و مقابله‌ای به موقع در برابر دشمن و در نتیجه ایجاد بحران‌های اجتماعی جدید می‌گردد و لذا هدف پژوهش: تبیین نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران و بر این اساس سؤال این پژوهش این است که نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۱- نوآوری پژوهش

نوآوری پژوهش حاضر در آن است که محقق با یک بررسی جامع و از مناظر مختلف، علاوه بر تبیین چستی و چرایی جنگ شناختی علیه جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌ی بحران‌های اجتماعی، تلاش داشته با مورد کاوی در جنگ شناختی، چگونگی آن را نیز مشخص نماید. همچنین دریایان پژوهش، نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی ایران را تا حد امکان شناسایی و تبیین نماید.

۲- ادبیات و پیشینه تجربی پژوهش

۱-۲- پیشینه پژوهش

درخصوص جنگ شناختی، پژوهش‌هایی انجام شده که در ذیل به برخی از آن‌ها که به این پژوهش نزدیک‌تر بودند، اشاره شده است:

عراقی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب‌آوری مقابله با آن با تأکید بر آموزه‌های قرآن، با هدف پاسخ به این پرسش است که اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب‌آوری مقابله با آن با تأکید بر آموزه‌های قرآن چیست؟ در فرضیه، بیان می‌شود که آگاهی از آموزه‌های قرآن نقش اساسی در مقابله با اهداف جنگ شناختی دشمن دارد. پژوهشگران در این مقاله با استفاده از روش اسنادی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای به واکاوی اهداف جنگ شناختی از جمله تحریف واقعیت‌ها، ایجاد یأس و

ناامیدی، نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب، خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیر سؤال بردن سنت‌های الهی پرداخته و راهکارهای تاب‌آوری مقابله با آن را شامل افزایش آگاهی و بصیرت، شناخت تکنیک‌های جنگ شناختی، ولایت‌پذیری، جهاد تبیین و ارتقای سواد رسانه‌ای با تأکید بر آموزه‌های قرآن می‌دانند.

فرزاد سلطانی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهش خود با عنوان بررسی کاربرد جنگ شناختی در حوزه‌های عملیاتی سازمان ناتو، به مطالعه‌ی کاربرد جنگ شناختی در حوزه‌ی عملیاتی ناتو پرداخته است. در واقع این مقاله به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که جنگ شناختی چه کاربردی را در حوزه‌ی عملیاتی ناتو دارد؟ فرضیه‌ی تحقیق این است که هرچند ناتو اقدامات خود در حوزه‌ی جنگ شناختی را دفاع در مقابل دشمنان معرفی کرده ولی از سویی توسعه‌ی تکنیک‌های جنگ شناختی توسط این سازمان را برای حفظ مزیت تاکتیکی می‌دانند. پژوهش حاضر با روش توصیفی و تحلیلی صورت گرفته و گردآوری اطلاعات به صورت مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی شامل کتاب‌ها، مقالات تخصصی و اینترنت بوده است.

عشرت آبادی و مغانی (۱۴۰۱)، تحقیقی با عنوان جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرصه جنگ شناختی انجام داده است. هدف این پژوهش، تحلیل منطقی و مفهومی جنگ شناختی و توصیف و ترسیم شبکه مفهومی آن است. روش‌های استفاده شده در این پژوهش عبارت‌اند از: تحلیل برساختی، تحلیل اکتشافی و تحلیل تحویلی متون مرتبط با هدف پژوهش است. در یافته این پژوهش، مفهوم سازی جنگ شناختی، شش مغالطه منطقی رایج وجود دارد: ۱. تحدید جنگ شناختی به سطح روان‌شناختی؛ ۲. تحدید جنگ شناختی به عملیات شناختی؛ ۳. تحدید تأثیر شناختی به مداخله شناختی؛ ۴. تحدید جنگ شناختی به آسیب شناختی؛ ۵. تحدید جنگ شناختی به عملیات نظامی؛ ۶. تحدید جنگ شناختی به شناخت در جنگ. هر یک از مغالطه‌های فوق، نشان دهنده یک عنصر ماهیتی از جنگ شناختی است که شبکه مفهومی آن را نمایان می‌سازد: علوم و فناوری‌های جنگ شناختی، جنگ شناختی مبتنی بر تئوری شناختی، اثربخشی جنگ شناختی، ابعاد جنگ شناختی، دامنه جنگ شناختی و عرصه جنگ شناختی. نتیجه‌ی این پژوهش؛ رنسانس علوم و فناوری‌های شناختی، برتری آینده را برتری شناختی می‌داند و آن را در گرو قدرت‌نمایی در عرصه جنگ شناختی ترسیم می‌کند؛ به همین دلیل، ضروری به نظر می‌رسد که با ایجاد پژوهش‌های علوم و فناوری‌های جنگ شناختی، مراکز دفاع شناختی، قرارگاه و فرماندهی رزم شناختی و تربیت افسران جنگ شناختی، زمینه‌هایی فراهم آورد تا بتوان به

سیاست گذاری، خط مشی گذاری، برنامه ریزی و اقدام های عملی برای انجام عملیات های آفندی و پدافندی در عرصه جنگ شناختی پرداخت.

هرسیج و ربیع نیا (۱۴۰۲)، در پژوهشی با عنوان الگوی شکل گیری جنبش های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه های اجتماعی مجازی با روش رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون به این سؤال پاسخ دادند بین استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و شکل گیری و تکامل جنبه های اعتراضی در کشور و مشخصاً در اعتراضات سال های ۱۳۸۸، ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ چه الگویی وجود دارد؟ و به این نتیجه رسیدند شبکه های اجتماعی در قالب سه مضمون کلی «هنجار سازی»، «بسیج و سازمان دهی» و «واکنش میدانی»، بر جنبش های اعتراضی تأثیر می گذارد.

در جمع بندی پیشنهادها باید گفت در پژوهش های انجام شده ی بالا، به مقوله ی جنگ شناختی به عنوان مهم ترین بعد پنجم جنگ پرداخته شده و اهداف، ابعاد، فعالیت ها و عوامل مختلف جنگ شناختی در زوایا و حوزه های عملیاتی مختلف در حوزه بحران های اجتماعی در ایران را تحلیل و توصیف نماید. پژوهش های داخلی، بیشتر با هدف واکاوی و شناخت نیت و مقاصد دشمنان جمهوری اسلامی ایران در استفاده از جنگ شناختی انجام شده تا بتوانند راهکار و کمک فکری درخور و مناسب به مسئولین لشکری و کشوری در رویارویی با نقشه های استکبار جهانی داشته باشند، ولی پژوهش جامعی که بتواند به صورت جامع و دقیق اهداف استکبار جهانی را واکاوی و نقش جنگ در عرصه شناختی در بحران های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران را بیان کند، انجام نشده است.

۲-۲- ادبیات نظری تحقیق

نظر به محوریت جنگ در ادبیات روابط بین الملل، این مفهوم در طیفی از تعاریف و دیدگاه های مختلف، بررسی شده است که پرداختن به همه ی آنها در این تحقیق مقدور نیست. ذیلاً به مفاهیم مرتبط با «جنگ شناختی» و بحران و بحران اجتماعی به طور مختصر می پردازیم:

۲-۲-۱- جنگ نرم

امروز جنگ نرم مطرح است؛ نه امروز، سی سال است مطرح است. در جنگ نرم، آن چیزی که باید مورد توجه باشد، این است: در جنگ نرم و جنگ روانی که جنگ روانی یکی از بخش های جنگ نرم است- هدف دشمن این است که محاسبات طرف مقابل را عوض کند. در جنگ نرم، هدف، آن چیزی است که در دل شماست، در ذهن شماست، در مغز شماست؛ یعنی اراده ی شما. دشمن می خواهد اراده ی شما را عوض کند (Khamenei, 2012).

جان کالینز، نظریه‌پرداز دانشگاه ملی جنگ آمریکا، جنگ نرم را این گونه تعریف می‌کند: «استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن، برای نفوذ در مختصات فکری دشمن، باتوسل به شیوه‌هایی که موجب پیشرفت مقاصد امنیت ملی می‌شود» (Koulivand, 2023: 6).

۲-۲-۲- جنگ روانی

جنگ روانی، استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن، تأثیرگذاری بر عقاید، احساسات، تمایلات و رفتار دشمن، گروه بی‌طرف و یا گروه دوست است؛ به نحوی که پشتیبانی برای برآوردن مقاصد و اهداف ملی باشد (Bidgholi & Nouri-Kur, 2019: 140).

۲-۲-۳- جنگ اطلاعاتی

طبقه یا مجموعه‌ای از فنون، شامل گردآوری، انتقال، حفاظت، جلوگیری از دسترسی، ایجاد اغتشاش و افت کیفیت در اطلاعات است که به وسیله آن یکی از طرفین درگیر با دشمنان، خود به مزیت چشمگیر دست یافته و آن را حفظ می‌کند (ghorbanzadeh savar, nategghi, & kouh, 2018: 42).

۲-۲-۴- جنگ رسانه‌ای

در موضوع جنگ رسانه‌ای، صدها سایت، شبکه‌های اجتماعی، شبکه‌های تلویزیونی به زبان‌های مختلف از جمله زبان فارسی قابل بررسی‌اند. کم هزینه‌ترین، ساده‌ترین و مؤثرترین راه رسیدن به پیروزی نفوذ در حوزه شناختی بازیگران گوناگون صحنه جنگ (دوست، دشمن و بی‌طرف) است. در این نوع عملیات، با ایجاد یک چرخه محرک- پاسخ تلاش می‌شود تا فرآیند تصمیم‌سازی و نهایتاً رفتار طرف مقابل تحت تأثیر قرار گرفته و تغییر یابد (Raji & Eftekhari, 2020: 29).

۲-۲-۵- بحران

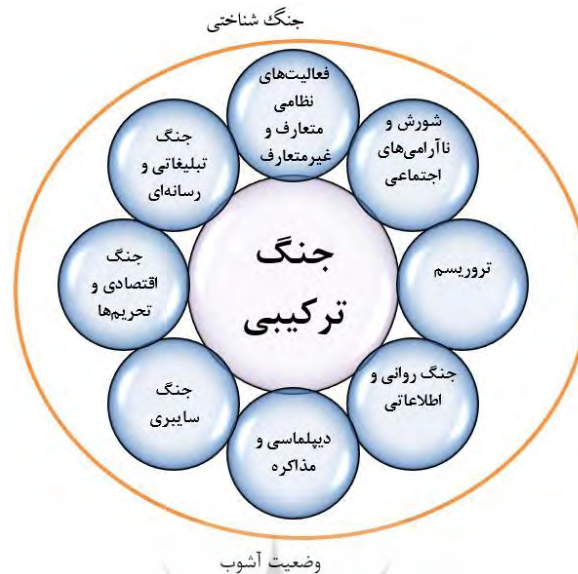
بحران یک نقطه گسست در حیات نظام اجتماعی می‌باشد که در آن روند عملکرد روزانه یک نظام از حالت عادی و با ثبات خارج شده و رفتاری ناآشنا و غریب از آن نمایان می‌گردد. مشخصه اصلی این وضعیت «غافلگیری»، تهدید بالای ارزش‌های اساسی و زمان کم برای تصمیم‌گیری است (Amiri, 2011).

۲-۲-۶- بحران اجتماعی

منظور از بحران‌های اجتماعی آن دسته از بحران‌هایی است که به گروه‌های اجتماعی گسترش یافته و موجب به مخاطره افتادن و به هم خوردن تعادل عمومی و زندگی اجتماعی می‌گردند. زمانی نشانگان یک بحران اجتماعی از نظر کمی و کیفی آشکار می‌شود که نظام اجتماعی، توانایی حل مسائلی که پیش از این قادر به حل آن‌ها بوده از دست داده و قادر به مهار و کنترل حوادث غیر دلخواه نمی‌باشد. در این وضعیت نابسامانی عمومی و عدم تعادل فراگیر، در جامعه بروز می‌کند که گسست نظم موجود و پیدایی دگرگونی‌های اجتماعی بنیادی را قابل پیش‌بینی می‌سازد (Amiri, 2011).

۲-۲-۷- جنگ ترکیبی شناخت مبنا

دیالکتیک بین عین و ذهن درجنگ ترکیبی شناخت مبنا از اهمیت خاصی برخوردار است. در این رابطه، دو سطح عینی و ذهنی جامعه ایرانی که متشکل از مردم و مسئولان است، تحت هجوم دشمن قرار دارد. دشمن در این مدل در پی آن است تا با کاربست مدل توضیح داده شده است (نمودار ۱)، به ایجاد جنگ ترکیبی شناخت مبنا علیه جمهوری اسلامی ایران اقدام کند و مواردی از جمله شناسایی نقاط آسیب‌پذیر، تغییر روایت در رابطه با نقاط قوت، کاهش کارآمدی و مشروعیت داخلی و بین‌المللی، کاهش موفقیت جمهوری اسلامی ایران در سطوح مختلف داخلی و خارجی را شامل می‌شود. این فشارها با کنار هم قرار گرفتن و تولید نیروی تهاجمی سینرژیک و اعمال تدریجی و طولانی‌مدت در پی آنند که با افزایش حس ناکامی اجتماعی و کاهش اعتماد سیاسی بین مردم به کاهش سرمایه‌ی اجتماعی حاکمیت مبادرت کنند و با اعمال شوک‌های متوالی به تغییر در بافتارهای شناختی این جامعه و در نهایت کنش‌های آن پردازند. خروجی این فرآیند در پدیده‌هایی همچون انقلاب‌های رنگی و روش «سوآرمینگ» نیز قابل تحلیل است. یادآور می‌شود؛ سوآرمینگ نظامی، ترفندی (تاکتیکی) در میدان نبرد است که برای به حداکثر رساندن تراکم هجوم علیه هدف طراحی شده است (Raji & Eftekhari, 2020: 30-31).

نمودار ۱- شبکه تحلیل جنگ ترکیبی شناخت مبنا

۸-۲-۲ علم شناختی

علم شناختی؛ مطالعه‌ی علمی و بین رشته‌ای ذهن و فرآیندهای آن است که ساختار، فرایند و عملکرد شناختی ذهن را بررسی می‌کند. مفاهیم ذهنی مربوط به علوم شناختی شامل زبان، ادراک، حافظه، توجه و استدلال می‌باشند. زیرشاخه‌های اصلی علوم شناختی شامل؛ مدل سازی شناختی، روانشناسی شناختی، علوم اعصاب شناختی، زبان‌شناسی شناختی، فلسفه‌ی ذهن و هوش مصنوعی است. وظیفه‌ی علم شناختی، تجزیه و تحلیل شناختی است، ابزاری که بسیاری از سازمان‌ها، از آن در جهت یادگیری و تصمیم‌گیری استفاده می‌کنند. در حقیقت، جهان با استفاده از این علم، دست به یک برنامه‌ریزی شناختی می‌زند که در نتیجه‌ی آن بتواند به مغز و ذهن انسان تسلط یابد و از این طریق او را در هر مسیری که می‌خواهد جهت‌دهی کند و در واقع کنترل مغز و ذهن را در دست گیرد (Hajizadeh, 2022: 7).

۹-۲-۲ جنگ شناختی

سن تزو^۱ در پنج قرن قبل از میلاد در کتاب بسیار تأثیرگذار خود «هنر جنگ» نوشته است: «جنگ راه فریب است». او می‌نویسد: اگرچه شما توانمندید، به آن‌ها ناتوانیتان را نشان دهید، هنگامی که جنگ را شروع کردید، وانمود کنید که غیرفعالید. زمانی که به هدف خود نزدیک

^۱ Sun Tzu

شدید آن را دورنشان دهید و وقتی از هدف دورید، توهم نزدیکی ایجاد کنید. درحقیقت تدبیر، فریب و نیرنگ از اجزا و تکنیک‌های جنگ شناختی و مدیریت ادراک در انگاره و ادبیات سن تزو به‌شمار می‌رود. پیشگامان این علم را می‌توان عالمانی چون؛ جان مک‌کارتی، ماروین مینسکی، آلن نیول و هربرت سیمون در شش زمینه‌ی هوش مصنوعی و نوام چامسکی (کسی که اولین بار امکان تحلیل دستورات ذهنی زبان را مطرح کرد) به‌عنوان پایه‌گذاران علم شناختی دانست (Hajizadeh, 2022: 5).

۲-۳- بنیادها و مؤلفه‌های اصلی جنگ شناختی

الف- جنگ شناختی همه‌ی عناصر، حوزه‌ها، ابعاد و سطوح جنگ را در برمی‌گیرد؛ تأثیر بر این عناصر به‌صورت ماهواره‌ای تداوم و گسترش یافته‌اند، به‌طوری که برآیند قدرتمند آن به شکل یک تأثیر غیرمستقیم روانی وارد حوزه‌ی شناخت حریف می‌شود و نهایتاً به تغییر رفتار آن‌ها منجر می‌گردد؛

۲-۳-۱- جنگ شناختی باید معطوف به اهداف نهایی و وضعیت مطلوب پایان جنگ باشد؛ درواقع روش شناسی جنگ شناختی تغییری اساسی در طرح‌ریزی و اجرای عملیات نظامی بوده و گستره وسیع‌تری از گزینه‌ها را برای تصمیم‌سازان ملی فراهم می‌سازد. به‌طورحتم نمی‌توان از دست‌یابی به تأثیرات مورد نظر مطمئن بود، اما این روش می‌تواند تاحدی از وقوع تأثیرات منفی بکاهد و حداقل این فایده را دارد که به جای درگیری رو در روی نیروهای خودی و دشمن در میدان نبرد به امکان ایجاد تأثیراتی فکر کرد که چه بسا در راستای اهداف کلان ملی به مقاصد عملیاتی مناسب منتهی شوند؛

۲-۳-۲- ترکیب و ادغام مداوم فرآیندهای طرح‌ریزی، اجرا و ارزیابی؛ باعث شکل‌گیری جنگ شناختی در قالب یک کل انعطاف‌پذیر می‌شود. بدین ترتیب، درجنگ شناختی به‌عنوان مدل عینی بُعد پنجم جنگ، مفهوم تأثیرات جایگاه جداگانه مطمح نظر قرار می‌گیرند، از جمله؛

- پیشبینی و مدیریت تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم ناشی از اقدامات فیزیکی برای ورود به حوزه‌ی شناخت مخاطب و نهایتاً تغییر رفتار وی، به‌عنوان یک نیروی برتری‌ساز؛
 - برای ایجاد انعطاف‌پذیری در رفتار (عملیات) خود و رها شدن از ساختار سلسله‌مراتبی خشک و رایج در طرح‌ریزی کلاسیک که با شروع عملیات و پیچیده شدن شرایط، امکان تغییرات به موقع در نحوه‌ی انجام عملیات میسر نیست.
- ۲-۳-۲- جنگ شناختی به جای تکیه بر سیستم‌های تسلیحاتی بر ایجاد تأثیرات متمرکز است.

۲-۳-۴ در جنگ شناختی همه انواع تأثیرات مورد توجه قرار می‌گیرند؛ جنگ شناختی باید گستره‌ی کامل تأثیرات یک اقدام را مورد توجه قرار دهد تا بتواند ضمن افزایش گزینه‌های فراروی تصمیم‌سازان خودی، برآورد واقع‌بینانه‌ای از تأثیرات و نتایج ناخواسته را به آن‌ها ارائه کند (Hajizadeh, 2022: 14).

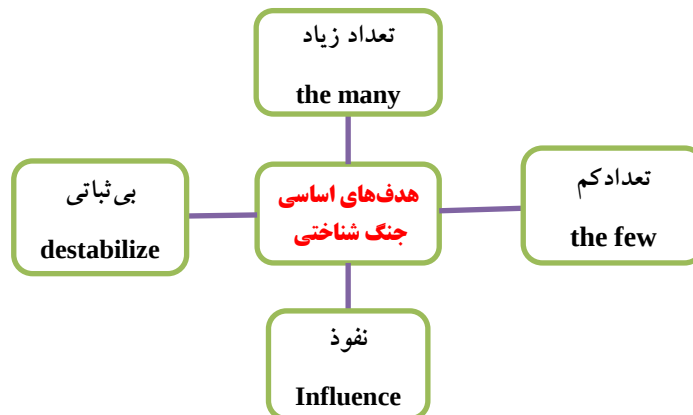
۲-۳-۵ در جنگ شناختی باید بیش از کارایی به اثربخشی توجه شود؛ کارایی از نظر کمی عمدتاً قابلیت‌های فنی و سخت افزاری را شامل می‌شود، ولی فلسفه جنگ شناختی غالباً بر اثربخشی اقدامات تأکید دارد که امری است کاملاً کیفی. بدیهی است که معیارهای سنجش کارایی و اثربخشی با یکدیگر متفاوتند. چه بسا عملکرد یک واحد رزمی بر اساس معیار کارایی (هنر و مهارت بکارگیری قابلیت‌های خودی در مقابل دشمن) درخشان ارزشیابی شود، ولی از نظر اثربخشی (تغییر رفتار دشمن) نمره قبولی را نگیرد، نتوانسته‌اند به اهداف نهایی خود دست یابند.

۲-۳-۶ در جنگ شناختی، جنگ؛ عرصه‌ی رویارویی سیستم‌های سازماندهی پیچیده تفسیر می‌شود؛ سیستم‌های سازماندهی پیچیده تعریفی نمادین از موجودات زنده‌اند که با نهادینه کردن شناخت در فرآیند حیات می‌توانند طی تعاملی اثربخش با محیط پیرامون به بقای خود ادامه دهند. همین ماهیت به سازمان‌های فضای رزم تعمیم داده شد و این نتیجه حاصل شد که بهره‌گیری از مزیت‌های بُعد پنجم در گروی همین رفتار است. جنگ، برخورد نیروهای زنده‌ای تصور می‌شود که به شیوه‌های خلاقانه در پی انطباق‌پذیری با محرک‌های پیرامون خودند. این امر بیانگر مبانی دانشی نوینی مانند نظریه‌های آشوب و پیچیدگی قابل مدل‌سازی است.

در جنگ شناختی، آگاهی جامع از شرایط فضای رزم در رسیدن به پیروزی بسیار حائز اهمیت است، اما واقعیت این است که ماهیت این آگاهی نزد همه‌ی بازیگران یکسان نیست (Hajizadeh, 2022: 15).

۲-۴- هدف‌های اساسی جنگ شناختی

هدف‌های جنگ شناختی با روش‌های متفاوتی نسبت به هدف‌های جنگ‌های متعارف محقق می‌شود. جنگ شناختی دو هدف جداگانه اما مکمل دارد: بی‌ثباتی و نفوذ؛ هرچند که هر دو مورد از این هدف‌های ذکرشده را می‌توان به‌طور جداگانه انجام داد؛ ولی می‌توان با استفاده از یکی به‌عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به دیگری اجرا کرد. اهداف حملات جنگ شناختی ممکن است از کل جمعیت گرفته تا رهبران جامعه در سیاست، اقتصاد، مذهب و دانشگاهیان باشد؛ علاوه بر این، نقش رهبران اجتماعی کمتر شناخته شده را نباید نادیده گرفت (Bernal & others, 2020: 11).

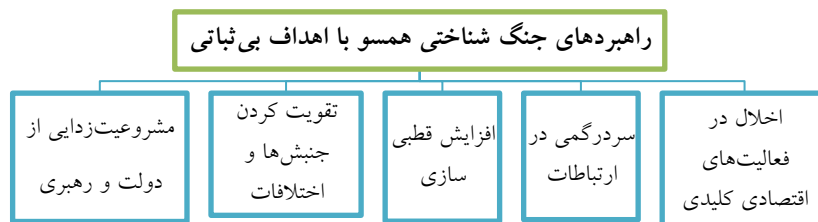

نمودار-۲. دو هدف عمده‌ی جنگ شناختی (Bernal & others, 2020: 12).

همان‌طور که در مطالب قبلی اشاره شد، دو هدف عمده‌ی جنگ شناختی شامل بی‌ثباتی و نفوذ به شرح زیر است.

۲-۴-۱- بی‌ثبات کردن جمعیت‌های حریف

بی‌ثباتی، با هدف برهم زدن سازماندهی و وحدت سیستم‌ها و مردم یک ملت انجام می‌شود. این اقدام منجر به کاهش شدید بهره‌وری و از دست دادن همکاری می‌شود؛ زیرا این جمعیت اکنون تحت تأثیر مسائل داخلی قرار گرفته و کمتر بر روی دست‌یابی به اهداف مشترک، متمرکز شده‌اند. با تسریع یافتن شکاف‌های موجود در بین گروه‌های جمعیت یا ارایه ایده‌های جدیدی که برای قراردادن گروه‌های مختلف در مقابل یک‌دیگر و افزایش قطبی‌سازی طراحی شده‌اند، سازماندهی و وحدت جمعیت ملی برهم زده می‌شود؛ بنابراین زمانی که رهبران منبع ایده‌های قطبی شوند، می‌توانند به‌عنوان اهداف بی‌ثباتی در نظر گرفته شوند؛ همچنین عاملان می‌توانند جمعیت عمومی مردم را هدف قرار دهند تا به‌طور تصادفی ایده‌های تفرقه‌انگیزی را معرفی کنند که با بازی با باورهای مردم یا نقل روایت‌های نادرست علیه گروه‌ها، مردم را تحریک می‌کنند (Bernal & others, 2020: 12-13).

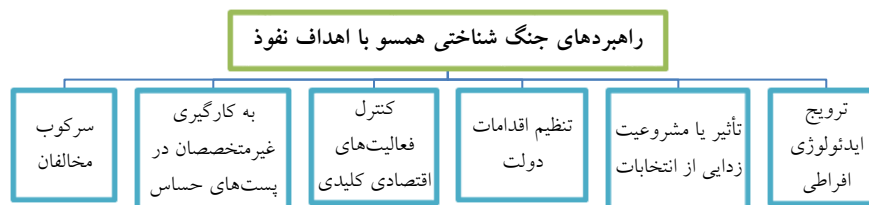
نمودار-۳. راهنمای جنگ شناختی با اهداف بی‌ثباتی (Bernal & others, 2020: 13).

۲-۴-۲- نفوذ در جمعیت‌های حریف

هدف نفوذ، با دستکاری تفسیر و درک یک هدف از جهان اطراف انجام می‌شود. هدف نفوذ با هدف بی‌ثباتی متفاوت است؛ زیرا هدف نهایی این است که گروه مورد نظر در مورد یک موضوع همفکر باشند. هدف عاملان در بیشترین حالت، ایجاد اجماع در میان جمعیت با قدرت کافی برای تغییر پارادایم است و اهداف خود را برخلاف ایده‌های اساسی در جامعه، معطوف می‌کنند. برای تأثیرگذاری بر نحوه تفکر کل جمعیت یا بخش‌هایی از مردم، عاملان ممکن است رهبران سیاسی، اقتصادی، دانشگاهی یا اجتماعی را به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به مخاطبان بیشتری هدف قرار دهند. از طرف دیگر، عاملان ممکن است به سادگی اطلاعاتی را منتشر کنند و شبکه‌ی گسترده‌ای را به امید دستیابی به افراد کافی برای تحریک به تغییر ایجاد کنند. کم هزینه‌ترین، ساده‌ترین و مؤثرترین راه رسیدن به پیروزی، نفوذ در حوزه شناختی بازیگران مختلف در صحنه جنگ است. در این عملیات، با ایجاد یک چرخه‌ی محرک پاسخ، تلاش می‌شود تا فرآیند تصمیم‌سازی و در نهایت رفتار طرف مقابل تحت تأثیر قرار گرفته و تغییر یابد (Mohammadi Najam, 2007: 124).

در جنگ شناختی، هدف؛ اعتقادات، نگرش‌ها و رفتار نخبگان و عامه‌ی جامعه است. در جنگ شناختی مدیریت ادراک صورت دیگر ابعاد جنگ ادراکی یا شناختی می‌گیرد که ترکیبی از طرح‌ریزی، عملیات امنیتی، پوشش و فریب و عملیات روانی است و به تغییر و دستکاری شناخت جامعه نسبت به نظام سیاسی منجر می‌شود. از بین بردن سرمایه‌های اجتماعی و معنوی نظام که سال‌ها با نظام همراه و همدل بوده‌اند، یکی از ویژگی‌های این جنگ است؛ به این منظور دشمن با مستندسازی‌های پیچیده و حيله‌های رسانه‌ای زیرساخت‌های فکری و مذهبی نظام را زیر سؤال برده و اعتقادات گذشته مخاطبان را با تردید روبه‌رو می‌کند. پیروزی در جنگ شناختی سبب می‌شود

دشمن در کوتاه مدت توانایی اثرگذاری بر رفتارهای جامعه را به دست آورد و رفتارهای آنان را در امور سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و حتی دیپلماتیک به سمت مورد نظر خود سوق دهد (Claverie & others, 2021: 32).

نمودار-۴. راهبردهای جنگ شناختی همسو با اهداف نفوذ (Bernal & others, 2020: 20).

۵-۲. هدف‌های جنگ شناختی دشمن علیه ج.ا.ایران

جمهوری اسلامی ایران، یکی از کانون‌های اصلی هدف جنگ شناختی در دنیاست؛ اما این جنگ، نسبت به نبردهای دیگر دارای پیچیدگی و ظرافت بیشتری است. جنگ شناختی، در ایران را، باید با سه فاکتور در پنج دهه بررسی کنیم؛ از آغاز انقلاب تا سال ۱۳۶۸، در دهه اول شاهد، وقوع جنگ بودیم. در دهه ۱۳۷۰ مدل مواجهه با انقلاب اسلامی به یک فرآیند تبدیل شد که از علوم عملیات روانی در این دهه استفاده شد و تکنیک و اساتید خاص خود را داشت. در عملیات روانی بحث تبلیغات برای تأثیرگذاری بر ذهن مخاطب، برای تبدیل دشمن به دوست بودیم و تمرکز بر اقشار و اصناف که بحث دانشجویان، معلمان، کارگران داشتند که بحث پرستاران رخ داد و ماه عسل آن اتفاقات، سال ۱۳۷۸ بود. در دهه ۱۳۸۰، مدیریت علوم روانی را ارتقاء دادند و به مدیریت علوم برداشت، رسیدند و از اقشار و اصناف، به سمت طبقات رفتند. اقشار و اصناف، پراکنده هستند و امکان تمرکز خاص بر روی آن‌ها وجود ندارد، اما در دهه ۱۳۸۰ با استفاده از گزاره‌ها، طبقاتی ایجاد کردند و در هر طبقه، تعدادی اقشار و اصناف هم سنخ را در کنار هم قراردادند و نقطه آغاز شبکه‌سازی را ایجاد کردند که نتیجه این مدل، فتنه سال ۸۸ شد. در سال ۱۳۸۷ فارسی را تأسیس کردند. بی‌بی‌سی رسانه در دهه ۱۳۹۰، به جای مدیریت برداشت در مورد برداشت پرسپکتیوی آدم‌ها و اقشار کار می‌کردند. را تشکیل داده و از علوم شناختی، استفاده کردند. در هر بلوک، تعداد n طبقه و در هر طبقه x تعداد صنف و قشر دارید. در این دهه، ۱۵ بلوک را تشکیل دادند که در هر

بلوک، تعدادی طبقه و در هر طبقه، تعدادی اصناف و قشر وجود دارد (American Studies, 2021). که نتیجه این مدل، فتنه سال‌های ۹۶، ۹۸ و بخصوص ۱۴۰۱ است. در حوزه شناختی، سه مرحله؛ مرحله صلح شناختی، نبرد و جنگ شناختی را داریم. ما اکنون در ایران، در مرحله نبرد شناختی و در حال محک و دادن و ستاندن هستیم. در مرحله نبرد شناختی، یک مفهوم کلی به نام جنگ‌های ترکیبی داریم، یعنی بهره‌گیری از ترکیب موضوعات مختلف فلسفی، سیاسی، امنیتی، هنری، عقلی، حسی و...؛ به نحوی که در نهایت، یک فرد از وضع موجودی که در زمان گذشته، وضع مطلوب بوده به غایت نارضایتی جهت برنامه‌ریزی برای رسیدن به وضع مطلوب در آینده برساند که می‌تواند بر روی سلول به سلول ادراک، تأثیر بگذارد و به همین دلیل است که در حوزه عملیات روانی و برداشت، می‌گویند جامعه را اقناع کنید، اما در نبردهای شناختی، جامعه دچار تفهیم شدن بوده و به همین دلیل است که مشروعیت و مقبولیت هر پدیده‌ای در نبردهای ترکیبی و شناختی، دارای پارادایم و تعاریف پیچیده است. مهم‌ترین هدف‌های جنگ شناختی دشمن در ایران:

۲-۵-۱- تحریف واقعیت‌ها

مقام معظم رهبری در خصوص کارکرد رسانه‌های معاند در جنگ شناختی، برای وارونه‌سازی و تحریف وقایع و رویدادها در جهت تضعیف اراده ملت ایران می‌فرمایند: «در طول این چهل سال و اکنون مانند همیشه سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعال‌ترین برنامه‌های آن، مایوس‌سازی مردم و حتی مسئولان و مدیران ما از آینده است. خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه‌نشدن واقعیت‌ها، پنهان کردن جلوه‌های امیدبخش، بزرگ کردن عیوب کوچک و کوچک‌نشان دادن یا انکار محسنات بزرگ برنامه همیشگی هزاران رسانه صوتی، تصویری و اینترنتی دشمنان ملت ایران است؛ و البته دنباله‌های آنان در داخل کشور نیز قابل مشاهده‌اند که با استفاده از آزادی‌ها در خدمت دشمن حرکت می‌کنند.» (Khamenei, 2019)

۲-۵-۲- ایجاد یأس و ناامیدی

رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم بر امید صادقانه تأکید دارند، ایشان در سال ۸۱ می‌فرمایند؛ یکی از عواملی که در ذهنیت کل جامعه، به قول روانشناسان «روانپیشی» به وجود می‌آورد، ناامیدی و یأس است (Khamenei, 2019).

۲-۵-۳- نادیده گرفتن دستاوردهای انقلاب

تحقیر دستاوردهای انقلاب چیزی نیست که به نفع ملت باشد؛ بلکه موجب ناامیدی و یأس مردم خواهد شد و این کاری است که دشمنان می‌خواهند آن را انجام دهند. ضعف‌ها را بزرگ و کمبودها را برجسته کنند؛ اما پیشرفت‌ها را مورد نظر قرار ندهند (Khamenei, 2001).

۲-۵-۴- خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیر سؤال بردن سنت‌های الهی

برخی دیگر از اهداف جنگ شناختی دشمن که در بحران‌های اجتماعی کشور بیشتر نمایان شد، عبارت بودند از: تلاش برای فروپاشی مبانی فکری اعتقادی، سنت‌های الهی و ایمانی ملت- ایران و به‌ویژه نسل جوان، استمرار تهاجم اقتصادی از طریق تشدید تحریم‌ها، تلاش برای کاهش ارزش پول ملی، افزایش تورم و گرانی و تحمیل و ایجاد موانع متعدد بین‌المللی در انتفاع اقتصادی مردم ایران؛ ایجاد، تعمیق و گسترش گسل‌های اجتماعی، فرهنگی، قومیتی، مذهبی، زبانی، سیاسی و... به‌منظور فروپاشی انسجام ملی، وحدت توحیدی و یکپارچگی و ایجاد تشتت و واگرایی بین مردم باصلابت ایران بزرگ؛ احیای مجدد و تطهیر گروه‌های تروریستی منفور و رانده شده مانند منافقین و کومله، سلطنت‌طلبان و...؛ اما امروزه خود به ابزاری برای اعمال زور و تهدید و گسترش ظلم، سلطه و یک‌جانبه‌گرایی تبدیل شده‌اند؛ تحریف تاریخ و تلاش برای بزرگ‌نمایی کاستی‌ها و ایجاد اتهامات ناروا و جعل اخبار کذب جهت القای ناکارآمدی و ایجاد یأس و ده‌ها برنامه‌ی دیگر از مهم‌ترین این اهداف است (Iraqi, Bidgoli & Rajabi dehborzoei, 2023: 7-10).

جدول-۱. تفاوت‌های عمده جنگ شناختی با جنگ نرم و جنگ روانی

جنگ نرم	جنگ روانی	جنگ شناختی
ابعاد جنگ نرم؛ اجتماعی، فرهنگی و سیاسی	آرام سازی (با استفاده از نگرش و رویکردی صلح جویانه، هوشیاری و بیداری دشمن زایل شود)	ابعاد جنگ شناختی؛ محافظت از مغز نظارت بر مغز- ارزیابی شناختی- بازتوانی شناختی- توانمندسازی شناختی- اقناع شناختی و...
روش؛ تصرف قلوب و اقناع برای تصرف ذهن	فرسوده کردن (وادار کردن دشمن به انجام عملیات‌های بی‌فایده که باعث می‌شود وی با منابع تهی شده به میدان نبرد وارد شود)	روش آن مشروعیت‌زدایی، اعتبارزدایی، اعتماد زدایی، قداست زدایی، ناامیدسازی و ناکارآمد نمایی (Iraqi, Bidgoli & Rajabi dehborzoei, 2023: 8).

نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران

تأثیرگذاری بر سیاست های عمومی و دولتی برای بی‌ثبات کردن نهادهای عمومی با ایجاد بی‌ثباتی و نفوذ (Safarishali & Tavafi, 2018: 147).	فلج کردن (ایجاد باور تهدید مشخصی علیه منابع حیاتی یا نقطه ضعف خاصی را گویند)	تأثیرگذاری بر انتخاب‌ها، فرآیند تصمیم‌گیری، الگوی رفتاری، باورها و ارزش‌ها و در نهایت تغییر هویت افراد
اسلحه اطلاعات اساس جنگ شناختی و منابع اطلاعاتی آن شامل: شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی و اینترنت است بدیل افکاری عمومی به عنوان یک سلاح جنگی، توسط یک نهاد خارجی است.	ارسال بیش از حد اطلاعات (غالباً بمباران دشمن با حجم وسیعی از اطلاعات ضد و نقیض را شامل می‌شود).	اسلحه؛ اینترنت، علم و فناوری، سازمان‌های مردم نهاد، دیپلماسی، هنر و رسانه
هدف ۱- از بین رفتن اعتماد جامعه نسبت به حاکمیت؛ ۲- نابود کردن نیروهای اجتماعی و سرمایه‌های کاری کشور رقیب؛ ۳- هدف قراردادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه با استفاده از خطاهای شناختی مغز انسان است.	سردرگم کردن (با ایجاد تهدیدی واقعی یا خیالی علیه یکی از حیاتی ترین مناطق دشمن).	هدف آن مهار و فروپاشی یک نظام سیاسی از درون

(A group study of Defense Faculty students, 2023)

۶-۲. راهکارهای مقابله با جنگ شناختی

حوزه‌ی علوم شناختی جزو حوزه‌ی های بسیار پیچیده‌ای است دشمن، از طریق این جنگ و با استفاده از شبکه‌های اجتماعی و از طریق جعل هویت‌ها، نقش‌ها و سبک‌های جدید زندگی برای مردم را معرفی می‌کنند که نیاز است در این زمینه راهکارهایی در پیشگیری، مقابله و ترمیم در بحران‌های اجتماعی بکار گرفت؛ لذا می‌توان به مهم‌ترین راهکارها در برابر جنگ شناختی با تأکید بر آموزه‌های قرآن به شرح زیر اشاره داشت:

۲-۶-۱. افزایش آگاهی و بصیرت دینی

بصیرت قطب نمای حرکت صحیح در اوضاع اجتماعی پیچیده امروز است، به گونه‌ای که اگر کسی این قطب‌نما را نداشته باشد و نقشه خوانی را بلد نباشد ممکن است ناگهان خود را در محاصره دشمن ببیند. اگر بصیرت نباشد انسان حتی با نیت خوب ممکن است گمراه شود و در راه بد قدم بگذارد (Sobh Sadegh, 2009: 2).

۲-۶-۲. ولایت‌پذیری

«أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (An-Nas: 59) «از خدا و رسول و صاحبان امرتان پیروی کنید.» امام رضا^(ع) در بیانی، بعد از ذکر بعضی از ادله درباره دلیل وجود ولی امر، می‌فرماید: «...وَمِنْهَا: أَنَا لَا نَجِدُ فَرْقَهُ مِنَ الْفَرْقِ وَلَا مِلَّةً مِنَ الْمِلَلِ عَاشُوا وَبَقُوا إِلَّا بِقِيَمٍ وَرَيْسٍ، لَمَّا لَا بُدَّ لَهُمْ مِنْهُ فِي أَمْرِ الدِّينِ وَالدُّنْيَا، فَلَمْ يَجْزِ فِي حِكْمَةِ الْحَكِيمِ أَنْ يُتْرَكَ الْخَلْقَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا بُدَّ لَهُمْ إِلَّا بِهِ...» ما هیچ گروه یا ملتی را نیافتیم که بتواند به حیات و بقای خود ادامه دهد، مگر با وجود سرپرست، قیَم و رِیسی (که به امور آنان رسیدگی کند)؛ زیرا مردم به ناچار به وجود سرپرستی نیاز دارند که کارهای دنیا و آخرت آنان را تنظیم نماید» (IbnBabouyeh, 2005: 183).

۲-۶-۳. جهاد تبیین

رهبر انقلاب، «توانایی برانگیختن و ایجاد حرکت» و «هدف‌گیری درست و دقیق» را دو شاخص مهم برای سنجش جهاد تبیین دانستند و گفتند: در جهاد تبیین علاوه بر قدرت تکان دادن دل‌ها و حرکت‌آفرینی، دقت در هدف‌گیری خیلی مهم است (Khamenei, 2024).

[امروز] جنگ نظامی مطرح نیست؛ امروز برای کشور ما جنگ نظامی سنتی و متعارف احتمال بسیار بسیار ضعیفی است لکن جهاد باقی است؛ جهاد یک چیز دیگر است. جهاد فقط به معنای قتال نیست، فقط به معنای جنگ نظامی نیست؛ جهاد یک معنای بسیار وسیع‌تری دارد. در بین جهادها جهادی هست که خدای متعال در قرآن آن را «جهاد کبیر» نام نهاده: وَجِهْدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا؛ (Al-Furqan: 52) در سوره‌ی مبارکه‌ی فرقان است؛ «به» یعنی به قرآن، «جِهْدُهُمْ بِهِ» یعنی به وسیله‌ی قرآن با آنها جهاد کن؛ جِهَادًا كَبِيرًا. این آیه در مکه نازل شده. درست توجه کنند، جوان‌های عزیز! در مکه جنگ نظامی مطرح نبود؛ پیغمبر و مسلمان‌ها مأمور به جنگ نظامی نبودند، کاری که آنها می‌کردند کار دیگری بود؛ همان کار دیگر است که خدای متعال در این آیه‌ی شریفه می‌گوید: وَجِهْدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا. آن کار دیگر چیست؟ آن کار دیگر، ایستادگی و مقاومت و عدم تبعیت [است]. فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَجِهْدُهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا؛ (همان) از مشرکین

اطاعت نکن. اطاعت نکردن از کفار همان چیزی است که خدای متعال به آن گفته جهاد کبیر (Khamenei, 2016)

۲-۴-۴- ارتقای سواد رسانه‌ای

سواد رسانه‌ای از پیام رمزگشایی و معنایی می‌کند و در عین حال معنا سازی صورت می‌گیرد. درواقع سواد رسانه‌ای درکی متکی بر مهارت است که بر اساس آن فرد می‌توانی به سهم و بنابر میزان توانایی خود انواع رسانه و تولیدات آن را بازشناسی و از یک دیگر تفکک یا و شناسایی کند (Buckingham, 2010). آموزش سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی را مورد تأکید قرار می‌دهد و آن را مهارتی لازم و ضروری برای تمام شهروندان و افراد یا جامعه برمی‌شمرد. شناخت و در انتقادی از سازمان، محتوا و آثار رسانه‌ها، در گرو داشتن چشم اندازها و رویکردهای انتقادی است تا مخاطبان و شهروندان بتوانند امیال و اغراض مادی و عقیدتی پنهان در پشت فعالیت‌های سازمان رسانه‌ای را، در و محتوای رسانه‌ای چون اخبار، برنامه‌های سرگرم کننده و تبلیغات را نفی کنند و از اثرات منفی رسانه‌ها در امان بمانند (Darabi, 2016).

۲-۴-۵- استفاده از خاستگاه مساجد

در مقابل جنگ شناختی دشمن که امید و باورهای جوانان را هدف گرفته است، معتقدیم مساجد به عنوان خاستگاه اصلی نیروهای انقلاب باید مرکز طراحی، اندیشه‌ورزی و فعالیت باشند (Khamenei, 2020).

۲-۷- چارچوب مفهومی پژوهش

نمودار-۵. چارچوب مفهومی پژوهش

۳- روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ رویکرد تحقیق در زمره تحقیقات آمیخته (کمی و کیفی) دسته‌بندی می‌گردد. بدین معنی که پژوهشگر از روش‌های میدانی و کتابخانه‌ای استفاده نموده ابزار در بخش میدانی مصاحبه با صاحب نظران و پرسشنامه است در بخش کتابخانه‌ای با روش اسنادی، مطالعات گسترده و مرتبط با موضوع تحقیق را انجام گردید تا ماهیت، مبانی، اصول و مفاهیم جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تبیین گردد؛ سپس با استفاده از خبرگی و تکنیک مصاحبه عمیق مبتنی بر روش تحلیل محتوا، اقدام به شناسایی نقطه نظرات صاحب‌نظران نموده و در نهایت با استفاده پرسشنامه با تکنیک ۵ جوابی طیف لیکرت به ممیزی گزاره‌های پرسش‌نامه می‌پردازد. این تحقیق دارای دو جامعه آماری اسنادی و خبرگی است. در بحث ادبیات پژوهش، اسناد و مدارک بالادستی، کتاب‌های علمی و تخصصی، مقالات علمی- پژوهشی، اسناد و مدارک سازمان‌های رسمی و سایت‌های اینترنتی معتبر که در رابطه با موضوع پژوهش می‌باشند؛ جامعه آماری اسنادی پژوهش را تشکیل می‌دهند. برای مصاحبه عمیق، از نظرات صاحب‌نظران حوزه مرتبط با پژوهش استفاده شد که از روش گلوله برفی تا اشباع نظری تعداد ۱۰ مصاحبه انجام گردید. در روش کمی نمونه‌گیری مورد استفاده در بخش کمی به صورت هدفمند است جامعه آماری صاحب نظرانی هستند که آشنا با جنگ شناختی و حوزه بحران‌های اجتماعی بوده که در بررسی‌های انجام شده و سؤال از صاحب نظرانی که مورد مصاحبه قرار گرفته اند حدود ۶۰ خبره برآورد گردید که با استفاده از جدول مورگان حجم نمونه ۵۲ محاسبه و برای اطمینان از برگشت همه پرسشنامه‌ها برای همه جامعه نمونه پرسشنامه ارسال گردید. تجزیه و تحلیل و پردازش داده‌ها با استفاده از روش کیفی با استفاده از تحلیل محتوا و توصیفی- تحلیلی با استفاده از آمار توصیفی و نرم افزار SPSS انجام شده است. برای آزمون پایایی پرسشنامه از روش محاسبه آلفای کرونباخ استفاده شده است که این ابزار با آلفای ۰/۸۹ مورد تأیید قرار گرفت.

۴- یافته‌های تحقیق

بعد از انجام مصاحبه‌ها و تبدیل فایل صوتی به متن مطالب در چند مرحله مطالعه و موارد مهم از دیدگاه صاحب نظران استخراج و در جدول زیر (شماره ۲) ارائه گردیده است:

نقش جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران

جدول ۲- نتایج نظر مصاحبه شوندگان تأثیر جنگ شناختی در بحران‌های اجتماعی ایران (N=۱۰)

گویه	شاخص‌ها	فراوانی
ایجاد شرایط و زمینه‌های وقوع ناآرامی اجتماعی (تأکید بر مشکلات اقتصادی، سیاسی و فساد گسترده)	ناکارآمدی حاکمیت بزرگ نمایی در مشکل اقتصاد	۱۰
تأکید بر توانایی‌های عاملین ایجاد ناآرامی‌ها برای ایجاد تغییر در نظام	تغییر باورهای	۸
تغییر رفتاری عاملین ناآرامی اجتماعی تحت تأثیر جنگ شناختی	تغییر باورهای	۱۰
اعتبارزدایی، اعتماد زدایی	بی‌ارزش کردن اعتقادات دینی نا مشروع جلوه دادن حاکمیت	۸
دادن، هدف و انگیزه به عوامل ناآرامی اجتماعی	مختل سازی زیرساخت‌ها	۷
تلاش برای هیجانی کردن جامعه در بحران اجتماعی	ترویج ایدئولوژی افراطی	۸
عملیات روانی روی جامعه، عوامل ایجاد بحران و مقابله کنندگان با بحران‌های اجتماعی	هدف قراردادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان	۱۰
تلاش مبتنی بر تغییر محاسبات مقامات برای وادار کردن به مدارا و مماشات با عوامل بحران‌های اجتماعی	تغییر در تصمیمات دولت	۶
تحریک به برخورد فیزیکی و سخت افزاری عوامل ناآرامی‌های اجتماعی	به هم ریختگی در سیستم ارتباطات مختل سازی زیرساخت‌ها	۹
تلاش برای دادن روحیه به عوامل ناآرامی‌ها و از بین بردن روحیه و انسجام درونی حاکمان	سرکوب مخالفان	۷
هدایت هدفمند عوامل ایجاد بحران‌های اجتماعی	مختل سازی زیرساخت‌ها	۹
تلاش برای همراه سازی جامعه بخصوص جوانان، زنان، اقوام و مذاهب با عوامل ایجاد بحران	دامن زدن و تقویت اختلافات قطبی کردن جامعه	۱۰

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که اکثریت قریب به اتفاق مصاحبه شوندگان نسبت به تأثیر جنگ شناختی برای معرفی و ایجاد کانون ناآرامی‌ها، تحریک عوامل بحران، توانایی‌ها و نحوه رفتار آنان، هم نظر هستند.

در بخش کمی جامعه آماری به لحاظ جامعه شناختی بر اساس جدول‌های ۲ و ۳ در خصوص مدرک تحصیلی و سن خدمتی مشخص گردیدند.

نشریه شناخت پژوهی مطالعات سیاسی

جدول-۳. مشخصات تحصیلی جامعه آماری مصاحبه شونده

تحصیلات	فراوانی	درصد
دکتر	۱۹	۳۱/۷
کارشناسی ارشد	۲۱	۳۵
کارشناسی	۲۰	۳۳/۳
جمع کل	۶۰	۱۰۰

جدول-۴. مشخصات جامعه آماری شرکت کننده در پرسشنامه

متغیر	مؤلفه	فراوانی	درصد
سن خدمتی به سال	۲۵-۳۰	۲۱	۳۵
	۲۰-۲۵	۱۷	۲۸/۳
	۱۵-۲۰	۱۸	۳۰
	۱۰-۱۵	۴	۶/۷
جمع		۶۰	۱۰۰

جدول-۵. نتیجه آزمون KMO و بارتلت

آزمون KMO	۰/۶۳۲
آزمون بارتلت	۱۵۲/۴
سطح معناداری	۰/۰۰۰

براساس نتایج جدول (۴) و آزمون KMO به میزان ۰/۶۳۲ محاسبه گردیده است که داده‌های تحقیق قابل تبدیل به تعدادی عوامل مبنایی و اصلی هستند. براساس نتیجه آزمون بارتلت در سطح خطای ۰/۱ معنی دار است، نشان می‌دهد که بین شاخص‌های هر مؤلفه با شاخص‌های مؤلفه دیگر همبستگی بالایی وجود دارد.

جدول-۶. شناخت ماتریس همبستگی بین گویه‌ها

مؤلفه	میزان به درصد
نا مشروع جلوه دادن حاکمیت	۰/۹۰۹
هدف قراردادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان	۰/۷۹۶
ترویج ایدئولوژی افراطی	۰/۷۵۸

۰/۸۴۷	تغییر باورهای
۰/۸۸۹	سرکوب مخالفان
۰/۷۲۷	بی ارزش کردن اعتقادات دینی
۰/۷۱۲	تغییر در تصمیمات دولت
۰/۸۷۲	بزرگ نمایی در مشکل اقتصاد
۰/۴۶۴	به هم ریختگی در سیستم ارتباطات
۰/۷۳۵	قطبی کردن جامعه
۰/۹۷۲	دامن زدن و تقویت اختلافات
۰/۸۷۲	مختل سازی زیرساخت‌ها
۰/۷۳۵	ناکار آمد جلوه دادن حاکمیت

نتایج جدول (۵) تأثیر مؤلفه‌ها نشان داده شده است، ولی تأثیر اصلی آن‌ها در جدول چرخش یافته ماتریس نمایان می‌شود که در زیر به آن اشاره شده است. همان‌طور که مشاهده می‌کنید، بیشترین مؤلفه‌های تأثیرگذار عبارت بودند از؛ مؤلفه نامشروع جلوه دادن حاکمیت، دامن زدن و تقویت اختلافات و سرکوب مخالفان و دیگر مؤلفه‌های تأثیرگذار در این حوزه هستند. بنابراین در یک جمع‌بندی کلی می‌توان مؤلفه‌ها و نقش شاخص‌های به وجود آورنده بحران‌های اجتماعی را به شرح نمودار زیر دسته‌بندی کرد.

در خصوص موارد اشاره گردیده می‌توان بحران‌های اجتماعی را در ۳ مؤلفه دسته‌بندی و در قالب نمودار زیر (نمودار ۶) ارائه نمود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار-۶. مؤلفه‌ها و شاخص‌های بحران اجتماعی ناشی از جنگ شناختی

بحث و نتیجه‌گیری

بحران یک مرحله حساس یا نقطه عطف در تاریخ زندگی یک نظام اجتماعی است که در آن روند عملکرد روزانه یک نظام از حالت عادی و با ثبات خارج شده و رفتاری ناآشنا و غریب از آن نمایان گردد. بحران‌ها را می‌توان در سه گروه عمده، اجتماعی، سیاسی و امنیتی طبقه‌بندی نمود که با فراهم شدن شرایط، امکان تغییر ماهیت آن‌ها امکان‌پذیر می‌باشد. در حال حاضر نحوه و چگونگی جنگ طی چند دهه گذشته به‌طور چشمگیری تغییر کرده است و از تهدیدهای فیزیکی جنگ‌های معمولی فراتر رفته است. اکنون جنگ به سمت تهدیدهای اجتماعی و ایدئولوژیکی ناشی از رسانه‌های جمعی و پیشرفت فناوری پیش می‌رود. ظهور این نوع جدید جنگ با انواع دیگر جنگ متفاوت است. اگرچه عناصری از انواع جنگ‌های قبلی در این جنگ نیز وجود دارد، اما میزان دسترسی و تأثیر آن باعث می‌شود که بسیار خطرناکتر از نسخه‌های قبلی خود باشد. دانشگاه جونز هاپکینز عنوان می‌کند: «ما این روش جدید جنگی را جنگ شناختی نامگذاری کرده‌ایم. جنگ‌های شناختی، اگرچه شباهت‌های مختلفی با انواع دیگر جنگ نرم (جنگ‌های غیرمتعارف و غیردینامیکی) دارند، اما در نهایت در اجرا و هدف منحصر به فرد هستند. ما جنگ شناختی را تسلیح افکار عمومی توسط یک نهاد خارجی به منظور تأثیرگذاری بر سیاست عمومی، دولتی و بی‌ثبات‌سازی نهادهای عمومی تعریف می‌کنیم.»

جنگ شناختی؛ به عنوان رویکردی نوین و راهبردی، زایش نگاهی جامع به جنگ‌هایی است که با عنوان جنگ سایبری، جنگ روانی، جنگ اطلاعاتی، جنگ الکترونیکی و... شناخته می‌شوند، ولی مفهوم این جنگ بسیار فراتر از آن‌هاست و «شناخت؛ محصول مشترک جنگ‌های نوین است. نبود مجموعه‌ای از قوانین یا چهارچوبی برای جنگ شناختی که آن را جنگی غیرنظامی تعریف کند پاسخ لازم به آن داده نمی‌شود.

جنگ شناختی تهدیدی است که با گسترش اینترنت و فضای مجازی و در دسترس بودن آن و ایجاد انبوهی از محتوای فاقد منبع معتبر به وجود آمده است؛ از این رو، احساس خطر از این موضع تنها مختص به جمهوری اسلامی نیست، بلکه اکثر کشورها، حتی کشورهای غربی، نیز نهادها و اعتماد مردمی به سازوکارهای خود را در معرض تهدید می‌بینند. به طوری که سازمان اتلانتیک شمالی جنگ شناختی را اولین چالش این سازمان در قرن ۲۱ معرفی می‌کند و از کشورهای عضو می‌خواهد زیر ساخت‌های خود را متناسب با این تغییرات باز سازی کنند و برای مقابله با این نوع از جنگ آماده و راهکارهای پیشنهادی خود را به کشورهای عضو ارائه دهند. لذا ایران نیز با توجه به وجود آسیب‌ها، خطرات و درگیر بودن دائمی در جنگ شناختی باید راهکارهایی برای مقابلهی هدفمند و برنامه‌ریزی شده برای آن با تقویت زیرساخت‌ها بخصوص در نهادهای نظامی و دولتی متناسب با الزامات آن را تعریف کند. مقابله با این جنگ با دشواری‌هایی همراه است، از جمله ظرایف علمی و تکنولوژیک موجود در جنگ شناختی است؛ مواردی که باید توسط صاحب نظران علوم شناختی و علوم رفتاری و دانشمندان عصب شناسی چاره اندیشی شوند و نگاهی ایجابی بدان، برای دفاع در برابر تهاجمات ناشی از جنگ شناختی و کاهش بی‌اعتمادی که مهم‌ترین نتایج این جنگ است را دنبال نمود.

جنگ شناختی دارای عناصر، ابعاد و سطوح مختلفی است که بر اهداف و ایجاد تأثیرات جامع و اثربخش تمرکز دارند و به مثابه سیستم‌های پیچیده با نهادهای مقلوبه شناخت برای انطباق‌پذیری و تعاملی اثربخش با محیط پیرامون عمل می‌کند، چون شرط پیروزی در این جنگ، داشتن آگاهی جامع از شرایط فضای نبرد است. امروزه، نیروهای اجتماعی نوظهور و بسیار قدرتمند و تأثیرگذار در محیط متولد شده‌اند. همواره پویایی و چرخش این نیروهای قدرتمند در جامعه، شرایط جدیدی را ایجاد می‌کنند که همراهی و انطباق با آن‌ها از ضروریات است که باید مورد توجه باشد. فناوری‌های نوین مانند: کوانتوم، کلان داده‌ها، فناوری شناختی، فناوری زیستی، فناوری نانو، داده کاوی، فضای سایبر، هوش مصنوعی و... اند که نقطه‌ی اشتراک آن‌ها مفهوم

«شناخت» است. مطابق با ویژگی‌های سیستم‌های پیچیده (از عناصر جنگ شناختی)، جوامعی پیشرفت می‌کنند که قادر به سازگاری با نیروهای اجتماعی نوپدید باشند. لذا میزان مزیت‌آفرینی و سطح توانمندی جوامع در رویارویی با نیروهای نوظهور دانشی و شناختی، مبنای پیروزی و شکست را شکل می‌دهد. هر نهاد اجتماعی از جمله نهاد نظامی و دفاعی باید خود را با منافع و منابع این نیروهای قدرتمند منطبق کند تا بتواند در جهان حاضر به حیات خود ادامه دهد و اسیر و مغلوب مزیت‌های شناختی مهاجمان نشود.

بی‌ثباتی و نفوذ؛ دو هدف اساسی جنگ شناختی معرفی شده‌اند که با راهبردهایی هم‌سو و مشخص در جوامع مختلف دنبال می‌شوند. برخی از این راهبردها که توسط دشمنان علیه جمهوری اسلامی ایران به کار می‌روند، شامل: تحریف واقعیت‌ها، ایجاد یأس و ناامیدی، نادیده گرفتن دستاوردها و پیشرفت‌های عظیم انقلاب و خدشه‌دار کردن غیرت دینی و زیر سؤال بردن سنت‌های الهی، از درون اندیشکده‌ها و از تبادل اندیشه‌ها و تفکرات متفاوت و طراحی نقشه‌ی راه بلندمدت و راهبردی متولد می‌شوند، در متن مقاله، راهکارهایی نیز برای مقابله با جنگ شناختی با تأکید بر آموزه‌های قرآنی از قبیل: افزایش آگاهی و بصیرت دینی، شناخت شیوه‌های جنگ شناختی، ولایت‌پذیری، جهاد تبیین و ارتقای سواد رسانه‌ای آورده شده است.

در پژوهش حاضر، به علل جنگ شناختی استکبار جهانی به عنوان یکی از مناظر جنگ ترکیبی علیه جمهوری اسلامی ایران، برای درک چگونگی آن به موردکاوی توسعه‌ی جنگ شناختی پرداخته‌ایم که در آن مشخص شد، حوزه‌ی انسانی، حوزه‌ی تعیین‌کننده‌ای است که در انجام عملیات‌های چند بعدی، مورد نظر دشمنان است؛ چراکه پنج منطقه‌ی اول (زمین، دریا، هوا، فضا و سایبری) می‌توانند پیروزی‌های راه‌کنشی و عملیاتی را به همراه داشته باشند؛ ولی قلمروی انسانی می‌تواند به پیروزی نهایی و کامل منجر شود.

برخی از استراتژی‌های جنگ شناختی که با هدف بی‌ثبات سازی پیگیری می‌شود عبارت‌اند از: افزایش قطبی‌سازی جامعه؛ تقویت جنبش‌های گوناگون؛ مشروعیت‌زدایی از دولت و یا رهبری جامعه؛ اختلال در فعالیت‌های کلیدی اقتصادی؛ ایجاد اختلال در زیرساخت‌ها؛ ایجاد سردرگمی در ارتباطات. می‌توان گفت شورش، ناامنی، اغتشاش، ناآرامی و مانند آن از مصادیق بحران‌های اجتماعی هستند که به دلیل بروز یک وضعیت کاملاً بحرانی و نابسامان یا در اثر وجود عوامل متعدد سیاسی، اجتماعی پدید می‌آیند و و از جمله موضوعات چندوجهی و قابل توجهی است که اذهان بسیاری از اندیشه‌گران را به خود معطوف کرده است و پژوهشگر در این مقاله تلاش نموده

با نگاهی به بحران‌های اجتماعی در ج.ا.ایران در دهه‌های ۷۰، ۸۰، ۹۰ و سال ۱۴۰۱ که شاهد بروز اعتراضات و اغتشاشات در کشور بودیم که به عنوان بحران‌های اجتماعی عملکرد سازمان‌ها و نهادهای عمومی و خانواده‌ها را تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه جامعه دچار بی‌ثباتی و رفتارهای هیجانی گردید را بررسی و به این نتیجه رسید این بحران‌ها متأثر از مشکلات داخلی و خارجی بوده که دشمن توانسته با سوء استفاده از این شرایط زمینه بروز آن‌ها را تشدید نماید. این عامل خارجی از روش جدیدی از جنگ که تحت عنوان جنگ شناختی معرفی گردید شکل گرفته است.

از راهکارهای اشاره شده در آیات و روایات که توجه به اصل امامت، ولایت‌پذیری و وجوب اطاعت از ولی امر خدا در آیه ۵۹ سوره مبارکه نساء (اولی الامر منکم) باید محوریت تفکرات، تصمیم‌گیری و اقدام‌های مسئولین و آحاد مردم قرار گیرد تا کشور و مردم از گزند نیرنگ‌ها و توطئه‌های دشمنان در امان بمانند. لذا اطاعت از فرامین و سخنان مقام معظم رهبری (دام‌عزه) به عنوان اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) راهبردی قابل اتکا از ملزومات و نیازهای مهم در این زمینه است. در این راستا، سخنان معظم‌له در خصوص جنگ ترکیبی، جهاد تبیین و بصیرت‌افزایی راهگشای یافته‌های این پژوهش قرار گرفت. از جمله سخنان ایشان در موضوع جنگ ترکیبی و جنگ شناختی استکبار جهانی: «امروز جنگ‌های دنیا، جنگ‌های ترکیبی است، جنگ سخت و جنگ نرم و جنگ فکری و جنگ فرهنگی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و جنگ شناختی و امثال این‌ها با همدیگر مایه‌ی تهاجم به یک ملت یا یک کشور است»، در این راستا بصیرت و هوشمندی مسئولین و کارشناسان و آگاهی عامه مردم می‌تواند از اثرات جنگ شناختی دشمن کاسته و از بروز بحران‌های جدید اجتماعی در ایران جلوگیری نماید. این مهم باعث خواهد شد در مواجهه با اقدامات، اهداف و راهبردهای جنگ شناختی دشمنان، اقدامات و فعالیت‌هایی متناسب را به صورت هوشمندانه، منسجم، به موقع، در جای خود، اثربخش و متناسب در بین مسئولان، افراد مرجع و عامه جامعه داشته باشند تا در هر زمانی بتوان کشور را از غافل‌گیری در جنگ شناختی دشمن در امان نگهداشت و بروز بحران جلوگیری به عمل آورد.

پیشنهادهای

أ- ارتقای رویکرد و دانش شناختی مسئولین و اقشار مختلف جامعه با توجه به اهمیت حوزه‌ی انسانی در جنگ شناختی به منظور جلوگیری از بحران‌های اجتماعی و در نتیجه جلوگیری از ایجاد خسارات به حوزه عمومی و فردی.

ب- ایجاد اندیشکده‌های راهبردی شناختی در قالب اتاق‌های فکر با استفاده از اقشار مختلف از مسئولین تا کارشناسان خبره و با نظرها و تفکرهای مختلف برای شناخت زمینه‌های تأثیرپذیری از جنگ شناختی و ایجاد بحران‌های اجتماعی تحت تأثیر نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت‌ها برای کاهش اثرپذیری از جنگ شناختی.

ت- تألیف کتاب‌های تخصصی و برپایی کارگاه‌هایی در خصوص دانش و فناوری‌های شناختی در مدارس و دانشگاه‌ها برای آشنایی با جنگ شناختی و آشنایی با اقدامات دشمن در این نوع جنگ و در نتیجه جلوگیری از حضور در بحران‌های احتمالی متأثر از این نوع جنگ در جامعه.

ث- توسعه‌ی دانش و سواد رسانه‌ای در بین مخاطبین مختلف جامعه، مسئولین کشوری و فرماندهان و کارکنان نیروهای مسلح به منظور شناخت روش‌های جنگ شناختی و تحت تأثیر قرار نگرفتن از این نوع جنگ و هدایت خانواده برای مصون ماندن از بحران‌های اجتماعی آن گونه که متأسفانه در بحران سال ۱۴۰۱ تعدادی از کارکنان و خانواده آنان دستگیر شدند.

ج- برقراری ارتباط عمیق با اقشار مختلف جامعه به‌ویژه دانش‌آموزان، دانشجویان و حوزه‌های علمیه به‌عنوان مراکز اصلی حضور جوانان به‌عنوان محل ارتقای علمی و اعتقادات دینی و تأثیرپذیری و تأثیرگذاری در بحران‌های اجتماعی و هم‌افزایی دانشی و مهارتی در مقابله با جنگ شناختی.

ح- اطلاع‌رسانی دستاوردهای مختلف در جمهوری اسلامی ایران در رسانه‌های مختلف اعم از رسانه ملی و اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی در مقابله با ناکارآمدی نشان دادن حاکمیت.

خ- تصفیه، پایش، مرمت و اصلاح ساختار رسانه‌ای فعلی برای شناخت حوزه‌های عملیاتی و آمادگی در برابر جنگ شناختی دشمن و انجام اقدامات افندی و پدافندی مناسب و به موقع.

د- گنجاندن آموزش جنگ شناختی از مدرسه تا دانشگاه، دوره‌های آموزشی در مراکز آموزشی نیروهای مسلح و رسانه ملی با استفاده از دانشمندان حوزه علوم اعصاب، روانشناسان، جامعه‌شناسان و متخصصین رسانه در کنار یک‌دیگر برای اثرگذاری بیشتر در راستای پیشگیری از بحران‌های احتمالی آینده.

Translated References to English

QURAN

A group study of Defense Faculty students. (2023). Higher National Defense University, the enemy's cognitive warfare strategies against the Islamic Republic of Iran. [In Persian]

- American Studies*. (2021). Shahid Sadr Research Institute. Imam Hossein University, Year 3, Number 11. [In Persian]
- Amiri, A.R. (2011). Studying the process and variables affecting the security of social crises in Iran. *Quarterly Journal of Police Management Studies*, 7(2), 219-237. [In Persian]
- Bernal, Alonso et al. (2020). Cognitive Warfare: An Attack on Truth and Thought. Innovation Hub, available in: <https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021-03/Cognitive%20Warfare.pdf>
- Buckingham, D. (2010). *Media Education*. (Translated by Hossein Sarfaraz) Tehran: Imam Sadiq University Press. [In Persian]
- Bidgholi, M., Nouri-Kur Abbaslu, B. (2019). *Political Communication*. Tehran: Kian Danesh Publications. [In Persian]
- Claverie, B. al. (2021). Cognitive Warfare: La guerre cognitive, Première réunion scientifique Cognitive Warfare, France: Bordeaux.
- Darabi, A. (2016). Promotion of Media Literacy and Its Impact on Strengthened Political Development of Iranian Society. *Communication Research*, 23(86), 63-83. [In Persian]
- Du Cluzel, F. (2021). Behind NATO's 'cognitive warfare': 'Battle for your brain' waged by Western militaries. Retrieved October 13, 2021, from: <https://mronline.org/behind-natos-cognitive-warfare-battle-for-your-brain-waged-by-western-militaries>.
- ghorbanzadeh savar, G., nateghi, H., kouh kamari, S. R. (2018). Hybrid War; Anarchistic Postmodern War. *Journal of Scientific and Promotional*, 7(22), 31-54. [In Persian]
- Hajizadeh, S. (2022). Contextual, theoretical, conceptual and practical explanation of cognitive warfare A case study of Russia. *Iranian Journal of Wargaming*, 5(10), 103-143. [In Persian]
- Harsij, H., Rabeie nia, B. (2023). The Formation Pattern of Protest Movements with an Emphasis on the Role of Virtual Social Networks. *Journal of Applied Sociology*, 34(3), 1-22. [In Persian]
- Ibn Babouyeh, M.B.A. (2005). *Al-Tawhid*. Volume 1, 9th edition, Qom, Islamic Publication Office. [In Persian]
- Iraqi, A., Bidgoli, M., rajabi deh borzoei, A. (2023). Analyzing the enemy's cognitive war goals and coping strategies with emphasis on the teachings of the Qur'an. *Holy Defense Studies*, 8(4), 143-162. [In Persian]
- Innovation, H. (2021). Cognition Workshop Innovative Solutions to Improve Cognition, Innovation Hub, available in: <https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021>
- Khamenei, S.A. (1400). Joint graduation ceremony of students of armed forces officer universities. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=51048>. [In Persian]
- Khamenei, S.A. (2012). Statements at the meeting of students. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=20686>. [In Persian]
- Khamenei, S.A. (2019). Statements at the meeting of students. Prayer at the end of the mourning ceremony of Fatemiyah 1440. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=41643> [In Persian]

- Khamenei, S.A. (2013). Statements at the meeting of students. Prayer at the end of the mourning ceremony of Fatemiyah 1440. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=41643>[In Persian]
- Khamenei, S.A. (2024). Statements in the meeting of the Ahl al-Bayt, peace be upon them. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=54820>[In Persian]
- Khamenei, S.A. (2016). Statements at Imam Hussain's University of Officers and Guard Training. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33172>[In Persian]
- Khamenei, S.A. (2020). Statements at the meeting of the people of East Azerbaijan. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44955>[In Persian]
- Koulivand, K. (2023). Futuristic analysis of the components of the military knowledge management model in the all-round defense of future battles with a combined warfare approach. *War Studies*, 4(15), 5-31. [In Persian]
- Marsili, M. (2023). *Guerre à la Carte: Cyber, Information, Cognitive Warfare and the Metaverse*: Publisher NASK. Publishing House by Index Copernicus Sp. z o.o.
- Mohammadi Najam, S.H. (2007). *war science; After the fifth war*. Defense Science and Technology Future Research Center, Defense Industries Educational and Research Institute, first edition. [In Persian]
- Raji, M. H., Eftekhari, A. (2020). The West's Hybrid Warfare against the Islamic Republic of Iran. *Defense Policy*, 28(109), 75-111. [In Persian]
- Safarishali, R., Tavafi, P. (2018). Assessing the Hope for the Future and its Effective Factors Among the Citizens of Tehran Reza Safari Shali , Pouya Tavafi. *Social Development & Welfare Planning*, 9(35), 117-157. [In Persian]
- Sobh Sadegh Weekly. (2009). No. 4200, 2009 October 21, p. 2. [In Persian]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی